

Nationalismi, jälkinationalismi ja uusnationalismi suomalaisen korkeakoulutuksen kielipolitiikassa

---

Kieli, koulutus ja yhteiskunta -lehden lokakuun 2018 numero tarkasteli kielen ja nationalismin yhteyksiä. Tematiikka on kielen ja kielipolitiikan näkökulmasta tuttu. Ajankohta lokakuun nationalismit-teemanumerolle ei kuitenkaan ole sattumaa, sillä kieli ja suhtautuminen siihen heijastelevat aina suurempia yhteiskunnallisia käännteitä. Tällä hetkellä on nähtävissä selvä suuntaus: kiinnostus kansallisvaltion poliittisessa kasvussa Suomessa ja muualla. Suomessakin nousussa oleva keskustelu Suomen kielistä ja suomen kielestä heijastelee erilaisia poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia kehityksiä. Tarkastelen tässä artikkelissa nationalismia, jälkinationalismia ja uusnationalismia suomalaisessa kielipolitiikassa erityisesti oman erikoisalani, korkeakoulupolitiikan, näkökulmasta.

Julkaistu: 13. maaliskuuta 2019 | Kirjoittanut: Taina Saarinen

Korkeakoulutus kansallisen ja kansainvälisen kohtaamispaikkana

Suomalaista kielipolitiikkaa on kohta kolmatta vuosisataa tehty, haastettu ja muutettu yliopistoissa. 1800-luvun puolivälin jälkeen Keisarikunnan Aleksanterin-yliopiston väitöskirjat sai latinan lisäksi ruveta laatimaan myös ruotsiksi (vuodesta 1852) ja suomeksi (1858), ja 1800-luvun loppuun mennessä suomi alkoi vakavasti haastaa ruotsia yliopistollisen opetuksen kielenä. Kieli ei luonnollisesti – kuten ei koskaan – tarkoittanut vain kieltä, vaan se kytkeytyi laajempaan, Suomen ja suomalaisuuden rakentamista koskevaan poliittiseen liikehdintään.

Käsitys yliopistoista ”kansallisena” instituutiona juontaakin osittain juurensa siitä, että yliopistot sekä niiden opiskelijat ja opettajat ovat usein olleet voimakkaita kansallisia toimijoita. 1800-luvun alkupuolella yliopistoilla oli ideologisesti, kulttuurisesti, poliittisesti ja taloudellisesti vahva rooli kansallisvaltioiden rakentamisessa etenkin Pohjoismaissa ja Euroopassa. Yliopistolaitos laajeni 1800-luvun alussa ja satoi yliopistot voimakkaammin syntyneissä olleiden kansallisvaltioiden koulutus- ja tiedontarpeisiin (Jalava 2012).

Ristiriitaista kyllä, yliopistoja on kautta historian yhtä lailla itsestään selvän oloisesti luonnehdittu kansainvälisiksi (Scott 2011). Niiden tieteenalapohjan ajatellaan olevan luonteeltaan yleismaailmallinen ja siinä mielessä kansallisvaltioiden rajat ylittävä (ks. Clark 1983 tieteenalojen organisatorisesta taustasta). Näyttääkin siltä, että yliopistot ovat sekä kansainvälisten tieteenalojensa että kansallisten rakenteidensa summa. Tämä jännite edellä mainittujen kansallisten tehtävien ja kansainvälisen tutkimus- ja koulutustoiminnan välillä tekee yliopistoista kiinnostavan kohteen, jossa kielen roolia tarkastelemalla pääsee käsiksi kansallisvaltioiden ja ylikansallisten yhteistyömuotojen välisiin jännitteisiin.

Tarkastelen tässä artikkelissa kielen yhteyksiä nationalismiin, jälkinationalismiin ja uusnationalismiin suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa itsenäisyyden aikana. Nationalismilla tarkoitan tässä yleisesti ajattelua, jossa ajatus kansasta tai kansakunnasta kytketään valtiolliseen poliittiseen järjestäytymiseen. Jälkinationalismilla viitataan vaiheeseen, jossa kansallisvaltion tehtävät määriteltiin uudelleen suhteessa ylikansallisiin toimijoihin. Uusnationalismi viittaa tässä poliittiseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen kehitykseen, jossa kansallisvaltio on nostettu uudelleen kohti politiikan keskiötä.

Kansallisesta jälkikansalliseen korkeakoulutuksen kielipolitiikkaan

Itsenäistymisen jälkeen Suomessa käytiin perusteellinen kielipoliittinen keskustelu uutta hallitusmuotoa luotaessa vuonna 1919. Vastaisenäistynyt kansakunta haki keskustelussa ymmärrystä kansan ja kielen yhteydestä. Poliittisena ja ideologisena ratkaisuna päädyttiin hallitusmuotoon, jossa suomelle ja ruotsille annettiin sama kansalliskielen asema. (Saarinen & Ihalainen 2018.) Tämä kielipolitiikka näkyi myös korkeakoulupolitiikassa, kun kaksikielisen Helsingin yliopiston seuraksi Suomeen perustettiin suomenkielinen ja ruotsinkielinen yliopisto, molemmat Turkuun.

Helsingin yliopiston niin sanottujen kielikiistojen eli 1930-luvulla käydyn yliopiston hallinnon ja opetuksen kieltä koskevan keskustelun jälkeen kansallishenkinen kielipolitiikka ei ole enää näkyvästi kiehuttanut yliopistoja. Perusopetuksessa 1990-luvun jälkeen yleistynyt keskustelu toisen kotimaisen kielen pakollisuudesta ei ole ulottunut yliopistomaailmaan, eikä muista kielistä ole keskusteltu senkään vertaa. "Vieraskielisellä" viitattiin itsestäänselvyyttävästi Englantiin, mikä teki muista kielistä entistä näkymättömämpiä. Aiemmat korkeakoulutuksen kielikeskustelut ovat siis pyörineet kansalliskielten, suomen ja ruotsin suhteen ympärillä, kun Englantiin on puolestaan suhtauduttu pääasiassa neutraalin positiivisesti (Leppänen, Nikula, Kääntä, Pitkänen-Huhta, Piirainen-Marsh & Virkkula 2008).

Suomen kielilainsäädäntö on poikkeuksellisen voimakkaasti sääntelevää moniin muihin länsimaihin verrattuna, kun meillä perustuslain ja kielilakien lisäksi kieltä säännellään laajasti julkisen hallinnon toimintaa ohjaavassa lainsäädännössä (Ihalainen, Nuolijärvi & Saarinen tulossa). Suomalaisen korkeakoululaitoksen kielisäätelyä väljennettiin kuitenkin 1990-luvulta alkaen. Talouden suhteellisen vakaa kasvu ja kansainvälisen kanssakäymisen lisääntyminen johtivat 1980-luvulta alkaen vieraskielisen opetuksen lisäämiseen ja myöhemmin tutkintojen tarjoamiseen. 1990-luvulla mukana oli myös esimerkiksi saksan- ja ranskankielisiä koulutusohjelmia, mutta vähitellen jäljelle jäivät käytännössä pelkästään englanninkieliset.

Suomi olikin 2010-luvun taitteessa yksi eniten englanninkielisiä tutkinto-ohjelmia tarjoavista ei-englanninkielisistä maista Euroopassa (Wächter & Maiworm 2014). Suomalaisten korkeakoulujen kansainvälistymisstrategioissa heijasteltiin jälkikansallista näkemystä, jossa

kansallista etua ajettiin esimerkiksi viennin ja talouden näkökulmasta parhaiten tukemalla kansainvälistymistä ”vieraskielisin ohjelmin”, käytännössä englanniksi.

Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategioissa rakennettu ”kansallinen etu” tuli siis ilmeisesti parhaiten hoidettua englannin kielen lisääntyvällä käytöllä, eikä tätä nähty juurikaan ongelmana 2000-luvulle tultaessa. Tässä Suomi erosi pitkään muista Pohjoismaista. Esimerkiksi Ruotsissa englanninkielisen koulutuksen lisääntyminen nähtiin maan ensimmäistä kielilakia säädettäessä 2000-luvun alkupuolella uhaksi yhteiskunnalliselle osallistumiselle ja ruotsin kielen asemalle (Airey, Lauridsen, Räsänen, Salö & Schwach 2017).

Jälkikansallinen kielipolitiikka näkyikin suomalaisessa korkeakoulutuksessa kielen tietynlaisena näkymättömyytenä. Kielellä olisi voinut odottaa olevan rooli 2000-luvun kansainvälistymis- ja tietoyhteiskuntapolitiikassa, molemmat kun ovat potentiaalisesti hyvin kielellisiä luonteeltaan. Näin ei kuitenkaan näytä olevan: paradoksaalisesti yhtä aikaa systemaattisen kansainvälistymisen lisääntyessä erilaisia kieliä käytetään opetus- ja suorituskieleksi yhä vähemmän, ja esimerkiksi kouluissa opiskellaan aiempaa vähemmän ja aiempaa harvempia kieliä. Maria Kuteeva ja John Airey (2014) ovat harvoja kielen roolia korkeakoulutuksen tiedontuotannossa pohtineita.

Jälkikansallisesta uuskansalliseen

Viime vuosina esiin noussut huoli suomen kielen asemasta on tuonut Suomen hieman jälkijunassa mukaan länsimaiseen uusnationalistiseen kehitykseen. Kansallisiin intresseihin on erilaisissa kansainvälisissä poliittisissa tilanteissa, olkoon kyse Kreikan talouskriisistä tai Brexit-äänestyksestä, alettu kaikkialla kiinnittää enemmän huomiota. America first!

Käänteinen näkökulma suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa tapahtuneen vuoden 2009 yliopistolain voimaantulon aikoihin. Englanti oli siihen saakka näyttäytynyt suhteellisen ongelmattomana kansainvälistymisen kielenä. Vuonna 2009 oikeuskanslerinvirastolle tehtiin useampikin kantelu, joissa maisteriopiskelijat muun muassa Aalto-yliopistosta ja Oulun yliopistosta valittivat englanninkielisestä opetuksesta vedoten perustuslailliseen oikeuteensa suorittaa opintonsa kansalliskielillä (ks. tarkemmin tästä Saarinen 2014).

Julkisempi kohu syntyi, kun vuoden 2013 alkukuukausina mediassa keskusteltiin vilkkaasti Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun maisteriohjelmien kielestä. Kävi ilmi, että maisteriohjelmiä oli jo pidempään opetettu vain englanniksi. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun Suomessa julkisemmin keskusteltiin englannista saalistajakielenä (*predator language*), joka tappaa pienemmät kielet. Asiasta tehtiin uusi valitus oikeuskanslerinvirastolle. Silloisten perussuomalaisten Jussi Niinistö teki suomen kielen käytöstä symbolisesti Kalevalan päivänä 2013 eduskuntakysymyksen, johon tuolloinen opetusministeri Jukka Gustafsson (sd) vastasi pitkälti maisteriohjelmiin kohdistuneesta valituksesta tehdyn oikeuskanslerinviraston päätöksen pohjalta.

Uuskansalliset tulevaisuudennäkymät

Tarkastelin edellä suomalaisen korkeakoulupolitiikan kielipolitiikkaa kansallisesta, jälkikansallisesta ja uuskansallisesta näkökulmasta. Kielipolitiikkaa ei tehdä tyhjiössä, ja myös edellä kuvatut kehitykset ovat osa ylikansallista politiikkaa. Uusnationalismikin on monimutkainen yhdistelmä globaalin kritiikkiä, kansallistunnetta ja populistista politiikkaa.

Suomessa näkyvyyttä on saanut erityisesti kansalliskielten eli suomen ja ruotsin suhde etenkin peruskoulutuksessa. Huomattavasti vähemmälle huomiolle ovat jääneet viime vuosiin saakka esimerkiksi saamen kielten, romanikielen tai viittomakielten tilanne, puhumattakaan muista vanhemmista tai uudemmista Suomessa puhutuista kielistä. Näyttääkin siltä, että debatin kohteena oleminen on hieman ristiriitaisesti aiemmin ollut ruotsin kielen etu, vaikka kiivas keskustelu saattaa näyttää kielteiseltä asialta. Lisääntynyt huomio suomen kieleen saattaa tehdä ruotsista näkymättömämpää.

Nykyinen poliittinen tilanne ja poliittisen populismin lisääntyminen ovat luoneet paineita yhtäällä ruotsin asemalle kansalliskielenä ja toisaalta heikentäneet aiempaa positiivista suhtautumista Englantiin. Tässä mielessä opetus- ja kulttuuriministeriön maaliskuussa 2017 tekemä, jälkinationalismia henkivä palvelulupaus *Suomessa saat palvelusi englanniksi* (OKM 2017) on kiinnostava. Mitä jännitteitä tämä lupaus luo uskansalliseksi kääntyneessä korkeakoulutuksen kielipolitiikassa?

Siirtymä jälkikansallisesta uskansalliseen kielipolitiikkaan on osa laajempaa poliittista keskustelua, joka liittyy suomen kielen käyttöön, kielen puhujien moninaistumiseen ja kansallisvaltion roolin poliittiseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen muutokseen muun muassa maahanmuuton ja Eurooppa-politiikan yhteydessä. Myös populististen puolueiden ja liikkeiden kannatuksen kasvu Suomessa on luonut kasvavia jännitteitä erityisesti ruotsin asemaan.

Nykyinen huoli etenkin suomen (ruotsi on tässä keskustelussa jäänyt sivummalle) kielestä ei ole luonteeltaan pelkästään populistiseen uusnationalistiseen huoleen perustuva, vaan se liittyy etenkin koulutuksessa ja tutkimuksessa myös kielen rooliin tiedon ja oppimisen rakentamisessa (Kuteeva & Airey 2014). Nämä puolestaan liittyvät yliopistojen perustoimintoihin (Buckner 2017). Yksittäisten kielten säilyminen kaikin tavoin elinkelpoisina tieteen, taiteen, itseilmaisun ja yhteiskunnallisen toiminnan kielenä on kaikkien etu.

Keskustelu kansallisten kielten suojelemisesta antaa kuitenkin tilaa myös ilmiöille, joihin Nuolijärvi (2018) viittasi lokakuun teemanumeron artikkelissaan: muiden kielten käyttöalan kaventaminen kaventaa myös näiden kielten puhujien tilaa (ks. myös Ennser-Kananen, Nikula-Jäntti, Pitkänen-Huhta, Pöyhönen, Saarinen & Skinnari 2018). Kansallisen identiteetin perusteluna on perinteisesti käytetty ”äidinkielen” tai ”syntyperäisyyden” kaltaisia ideologisia konstruktioita. Jonkun kielen syntyperäinen osaaminen on ruvennut epäsuorasti tarkoittamaan kansaan kuulumista. Ne, jotka eivät sovi näihin kategorioihin, joutuvat edelleen osoittamaan osaamistaan ja kuulumistaan eri tavoin. Kieli ei koskaan tarkoita vain kieltä.

Taina Saarinen on Suomen historiasta kiinnostunut kieli- ja korkeakoulupolitiikan tutkija, joka valmistelee parhaillaan kirjaa uusnationalismista suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa.

Lähteet

Airey, J., Lauridsen, K. M., Räsänen, A., Salö, L. & Schwach, V. (2017). The Expansion of English-Medium Instruction in the Nordic countries: Can Top-Down University Language Policies Encourage Bottom-Up Disciplinary Literacy Goals? *Higher Education* 73 (4), 561–576.

Buckner, E. S. (2017). The changing discourse on higher education and the nation-state, 1960–2010. *Higher Education*, 74(3), 473–489.

Clark, B. (1983). *The Higher Education System: Academic Organization in Cross-national Perspective*. Berkeley: University of California Press.

Ennser-Kananen J., Nikula-Jäntti, T., Pitkänen-Huhta, A., Pöyhönen, T., Saarinen, T. & Skinnari, K. (2018). Monikielisyiden tukemista vastakkainasettelun sijaan. *Keskisuomalainen*, 19.11.2018. <https://www.ksml.fi/mielipide/mielipidekirjoitus/Monikielisyiden-tukemista-vastakkainasettelun-sijaan/1286257>
(<https://www.ksml.fi/mielipide/mielipidekirjoitus/Monikielisyiden-tukemista-vastakkainasettelun-sijaan/1286257>)

Ihalainen, P., Nuolijärvi, P. & Saarinen, T. (tulossa). Kamppailua tilasta ja vallasta: kieli- ja kielikoulutuspolitiikan historiallisesti kierrätetyt diskurssit. Teoksessa T. Saarinen, P. Nuolijärvi, S. Pöyhönen & T. Kangasvieri (toim.) *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja* (<https://vastapaino.fi/sivu/tuote/kieli-koulutus-politiikka/2451023>). Vastapaino.

Jalava, M. (2012). *The university in the making of the welfare state. The 1970s degree reform in Finland*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Kuteeva, M. & Airey, J. (2014). Disciplinary differences in the use of English in higher education: reflections on recent language policy developments. *Higher Education* 67.

Leppänen S., Nikula, T., Kääntä, L., Pitkänen-Huhta, A., Piirainen-Marsh, A. & Virkkula, T. (2008). *Kolmas kotimainen: Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nuolijärvi, P. (2018). Nationalismi ja suomen kielen asema. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 9(6). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2018/nationalismi-ja-suomen-kielen-asema> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2018/nationalismi-ja-suomen-kielen-asema>)

OKM (2017). Yhteistyössä maailman parasta. Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyyden edistämisen linjaukset 2017–2025. [Working together for the world's best education. Policies on promoting internationality in higher education and research 2017–2025]. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79438/okm11.pdf>
(<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79438/okm11.pdf>) (Luettu 11.10.2017.)

Saarinen, T. (2014). Language ideologies in Finnish higher education in the national and international context : a historical and contemporary outlook. Teoksessa A. K. Hultgren, F. Gregersen, & J. Thøgersen (toim.), *English in Nordic Universities: Ideologies and practices* (s. 127–146). *Studies in World Language Problems*, 5. John Benjamins Publishing Co.

Saarinen, T. & Ihalainen, P. (2018). Multi-sited and historically layered language policy construction: parliamentary debate on the Finnish constitutional bilingualism in 1919. *Language Policy*, 17 (4), 545–565.

Scott, P. (2011). The university as a global institution. Teoksessa R. King, S. Marginson & R. Naidoo (toim.), *Handbook on globalization and higher education* (s. 59–75). Cheltenham: Edward Elgar.

Wächter, B. & Maiworm, F. (2014). *English-Taught Programmes in European Higher Education. The State of Play in 2014*. ACA Papers on International Cooperation in Education. Bonn: Lemmens.

Artikkeliin viittaaminen

Saarinen, T. (2019). Nationalismi, jälkinationalismi ja uusnationalismi suomalaisen korkeakoulutuksen kielipolitiikassa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 10(2). Saatavilla:

<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2019/nationalismi-jalkinationalismi-ja-uusnationalismi-suomalaisen-korkeakoulutuksen-kielipolitiikassa>

(<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2019/nationalismi-jalkinationalismi-ja-uusnationalismi-suomalaisen-korkeakoulutuksen-kielipolitiikassa>)